

Turiák Ildikó

Assisi Szent Ferenc

(III. rész)

A Bokor archívumából

5. Ki vagyok én, a te hitvány szolgád? (Etika)

A fejezet elején idézett imádság második kérdése tágabb értelemben is megfogalmazható: Kik vagyunk mi emberek, s mi dolgunk a világon? A ferenci kérdés minden etikának alapkérdése. Hogy mit gondolunk az ember feladatának, az azon fordul, hogy mit tartunk magáról az emberről.

Ferenc ellentmondásos lénynek látja az embert. Az Alkotó szándéka szerint arra hivatott, hogy képe és hasonlatossága legyen Teremtőjének (Intelme V). S mivel Isten a szeretet, az embernek is szeretetarcúvá kell formálnia magát. Ha teljesíti ezt a feladatot, akkor Isten Országának s az örök életnek is várományosa.

Az ember azonban nem sok sikert tudott felmutatni Alkotója szándékának megvalósításában (Intelme V; Levél XXIII). Ezért Krisztus, az Isten Fia sietett segítségünkre (Levél a generális káptalanhoz). Ő a minta, akiben megláthatjuk, hogy milyen az Isten belénk rejtett, kibontásra váró arca (Intelme V). Az üdvösség ígéit hirdetve világosságot akart gyújtani nekünk. Tanításával, parancsaival útba akart igazítani bennünket (Tanítások XIII; Levél). Tanítását példájával illusztrálta, hogy mi is úgy tegyünk mindent, ahogy Tőle láttuk (Tanítások XIII).

Csak akkor tudjuk végre betölteni rendeltetésünket, ha hiszünk a mintának és a tanításnak, s magunkat, tetteinket hozzá mérve, bűnbánatot tartunk (Levél).

A bűnbánatnak gyümölcsöt kell teremnie. Az a gyümölcs, hogy hozzáfogunk Teremtőnkől kapott feladatunk megvalósításához, s elkezdünk szeretni (Levél).

5. 1. Kiket kell szeretnünk?

5. 1. 1. Szeretni Istent

Mindenekelőtt szeretnünk kell Istent, aki megteremtett minket, gondunkat viseli, emberré lett értünk, s örök Országába hazavár. „Szeretnünk kell Őt teljes szívünköl, teljes lelkünköl és teljes erőnköl..., teljes törekvésünköl, érzelmünköl..., teljes vágyakozással és akarással” (RP XXIII).

Az Isten iránti szeretet nem szavakban áll, hanem elsősorban akaratainak és parancsának megtartásában (RP XI). Meg kell hajlitanunk szívünk hallószervét, hogy felfogjuk, amit kíván tőlünk, s engedelmessékednünk kell neki (Levél a generális káptalanhoz). Az pedig az Ő akarata, az az Ő parancsa, hogy szeressük felebarátainkat (Levél; Az Úr dicsérete). Isten iránti szeretetünk tehát olyasvalami, ami további szeretetben, a felebaráti szeretetben realizálódik.

5. 1. 2. Szeretni felebarátainkat

a) Felebarátaink az ember alatti teremtmények

Szent Ferenc érti, sőt „túlérti” Jézus felebaráti szeretetét, amely nem ismer kivételt. A kivételt nem ismerés jegyében az ember alatti teremtményekre is kiterjeszti a felebaráti szeretet fogalmát.

Szentünk Jézusnál nem található sajátossága, hogy neki felebarátja az egész teremtett világ, nemcsak az emberek. Bátyja a nap és a tűz. Nénje a hold, a csillag, a pacsirta. Öccse a szél, a levegő, a felhő, a jó és rút idő. Húga a víz, és anyja a Föld. Szereti őket, mert valaminő mértékben tükrözik Alkotójukat. A nap a Fölséges Isten képe (A Naptestvér Éneke), a kőszikla pedig Krisztus szimbóluma (Speculum 118). Szereti e teremtményeket azért is, mert erények jelképeit látja bennük. A pacsirta a jó szerzetesre emlékezteti. „Pacsirta nővérünk kapucinumot visel – mondja –, akárcsak a barátok. Amellett alázatos, szívesen jár föl s alá az úton, hogy néhány magot keressen. És ha mindjárt ganajban találja is a magokat, akkor is kikaparja és megessi azokat. Röptében megmondhatatlan édes szó-

val dicséri az Urat. Ebben is a jó szerzetesekhez hasonlít, akik megvetik a földieket, gondolataikban állandóan az égben időznek, s akaratukkal mindig Isten dicsőségét keresik. Ruhája, vagyis tollazata földszínű. Ezzel megint példát ad a barátoknak, hogy ne finom szövetű és festett öltözékben pávaskodjanak...” (Speculum 113). A víz a keresztvizet és a lélek tisztaságát juttatja eszébe. A fa a keresztfára emlékezteti.

S végül szereti a teremtményeket azért is, mert Isten akarata szerint természetüknek megfelelően szolgálják az embert (Speculum 118, 119). Olyan átfogó és olyan mértékű ez a szeretet, hogy már-már a hinduk minden élő tiszteletén alapuló világszemléletére emlékeztet, sőt – ha úgy tetszik – túl is nő azon, mert az élettelen világra, még a sziklára is kiterjed ez a szeretet.

Ferenc szeretete nem merő éldelgés. A XX. század európai embere számára egészen furcsa, mondhatnám habókosnak tetsző ötletre, cselekedetere ragadtatja őt ez a szeretet. Óvatos tisztelettel lépdél a sziklákon. Nem engedi a tűzgyűjtáshoz használt fát utolsó szálig felaprítani. Vigyáz, hogy rá ne taposson a földre hulló víz cseppjeire. Meghagyja társainak, hogy mindig maradjon hely a kertben virágok számára (Speculum 118). A világért sem akarja eloltani a tüzet (Speculum 116, 117), s arról álmodozik, hogy ha módjában lenne beszélnie a császárral, térden állva kérné, hogy Isten iránti szeretetből tiltsa meg pacsirta nővéreinek elfogását, megölését vagy kínzását... Köteleznék az embereket, hogy karácsony napján gabonával hintsék tele az utakat, hadd legyen mit enniük pacsirta nővéreinek és más madaraknak (Speculum 114). Könnyen lehet, hogy ez a „túlértés” Jézusnak a természetből vett példázataiból fakadt. Gondoljunk azonban bármit is szemléletéről, két dolog biztos. Az egyik, hogy sokkal szebb és az emberi életre alkalmasabb lenne világunk, ha Szent Ferencnek az ember alatti teremtményekhez fűződő viszonyából legalább valamit átvettünk volna. A másik, hogy aki még a vizet és a madarat is testvéreinek érzi, az fogékonyabb az ember iránti szeretetre is. Szent Ferenc ugyanis nem téveszti el a hangsúlyt: A minden létező iránti szeretet csak ágya, jó széles ágya a Jézustól kapott, kivételt nem ismerő emberszeretési parancsnak.

b) Felebarátunk minden ember

Testvéreink. – Keveset beszél arról, ami természetes számára, ti. az emberszeretet pa-

rancsát megértő testvérek egymás iránti kölcsönös szeretetéről. Amit erre vonatkozóan mond, alig több, mint az evangélium kommentár nélküli idézése (RP IV, V, XIX).

A rászoruló. – Jóval bősegebb az a figyelmeztetés, amellyel a kölcsönösségen túl lépve rámutat azokra, akik testi és/vagy lelki nyomorúságuk révén segítségre szorulnak, jóllehet viszonzást nem várhatunk tőlük. „Boldog az a testvér, aki éppúgy szereti atyjafiat, aki nem tud szolgálatára lenni... mint aki őt kiszolgálja” (Intelmek XXV).

Ebbe a csoportba tartoznak a *betegek*. Egész életében különös vonzalmat tanúsított kora legfélelmetesebb és legszönyörűbb betegségében szenvedők, a belpoklosok iránt (Végrendelet). Ide tartoznak a *szegények* is. A betegekben és szegényekben a szegény és beteg Krisztust látja (Speculum 37). S ide tartoznak a *bűnösök* is (RP V), miként azt az alamizsnáért folyamodó rablókkal szemben tanúsított magatartása mutatja (Speculum 66), Ezek a rablók furcsa szerzetek lehettek. Általában az erdőkben rejtőzködtek, s utasokat fosztogattak, de a barátokhoz kérni jöttek. Azok is furcsállhatták a dolgot, s nem tudták, mitévők legyenek. Szent Ferenc a következőket tanácsolta: „Mondjátok nekik: »Rabló testvérek, siessetek hozzánk, mert mi testvérek vagyunk, s finom kenyeret és jó bort hozunk számotokra...« Amíg esznek, alázatosan és vidám arccal sűrödjöttek körülöttük. Az evés befejeztével aztán szóljatok egy keveset Isten igéjéről, s végül fogadtassatok meg velük az Isten szerelmére, hogy ezentúl senkit sem nem ütnek, sem általában személyében nem bántalmaznak... Holnap jó szándékuk jutalmául már tojást és sajtot is vigyetek..., és ismét szolgáljátok ki őket... Mikor aztán befejezték..., mondjátok nekik: »Mit álltok itt egész nap, miért éheztek, és túrtok ezernyi bajt, és miért követték el gondolatban és cselekedetben oly tömérdek gonoszságot? Hiszen bűneitekkel biztosan kárhozatba juttattjátok a lelkeket, ha csak még idejében az Úrhoz nem szegődtök...«” (Speculum 66).

Ellenségeink. – S végül legtöbb szó azoknak a szeretetéről esik, akik ellenségként viselkednek velünk szemben. Az áru-lóját is barátjának nevező, s keresztire feszítőinek magát ellenállás nélkül kiszolgáltató Krisztus nyomdokait követőknek *barátai* mindazok, akik igazságtalanul szomorúságot és aggodást, szégyent és jogtalanságot, fájdalmat és kint, vértanúságot és halált okoznak neki. Barátaink ezek, akiket nagyon kell szeretnünk (Levél; RP XXII, Intelmek IX, XIV).

Az ellenségek sokfélék lehetnek. Kikerülhetnek akár a testvérek közül is (RP XXIII; Intelmek III), lehetnek másként gondolkodó keresztények (Speculum 72), s lehetnek pogányok (RP XVI). Bármelyik csoportból valók is, és bármit tesznek is, a parancs változatlan. Ők sem zárhatók ki a felebarát kategóriájából. Szeretnünk kell őket is, jót kell tennünk velük is.

5. 2. Mit jelent szeretni?

5. 2. 1. Alacsonyság – szolgálat

A Regula Primában Ferenc azt mondja, hogy szeretni annyi, mint szolgálni. „A testvérek ... szolgáljanak egymásnak. Ez a mi Urunk, Jézus Krisztus igazi és szent szeretete” (V. fejezet).

A szolgálat és a kicsiség egymáshoz kapcsolódó fogalmak. „Akit nagyobbak tartanak, legyen, mint a kisebb, és a többi testvérek szolgája”, mondja szabadon idézve az Evangéliumot (Levél). A kicsiség fogalma pedig az alázattal (alacsonysággal) társul, amint a következő szavai mutatják: „Uram, testvéreimet azért hívják kisebb testvéreknek, hogy... Krisztus alázatosságának (alacsonyságának) nyomdokait kövessék” (Speculum 43).

A három fogalom (szolgálat, kicsiség, alázat,) mindegyike a szeretet szolgálatának bemutatására szolgál. Köztük talán az utolsó, az alázat (alacsonyság) a legszélesebb jelentéstartalom hordozója. Ezért ennek vizsgálatába szöve nézzük a másik két fogalmat is.

A Krisztus példáját követésnek az alázat (alacsonyság) erényének birtoklásához kell elvezetnie. Aki az alázat (alacsonyság) erényét birtokolja, az tisztában van az ember esendő, bűnös voltával: „...vétkünk miatt mindnyájan nyomorultak és romlottak, büzhödtek és férgek vagyunk” (Levél). Tisztában van azzal, hogy a „mindnyájan”-ba ő is beletartozik. Sőt, mindenki között magát tekintti a legbűnösebbnek. „Azt tartom – mondja Ferenc –, hogy az egész földkerekségen én vagyok a legnagyobb bűnös” (Speculum 60). Viszonyítási alapja ugyanis az, hogy ki milyen ajándékokkal lett feltarisznyálva a Teremtőtől. Ez pedig csak Isten előtt ismeretes: „...meg vagyok győződve – vallja –, hogy egy útonálló vagy hitetlen hűségesebben ragaszkodna az Úrhoz, ha annyi jótéteményben részesült volna, mint én” (Speculum 45). Amennyire szégyenletesen sajátjának érzi bűneit, annyira nem tekint magáénak az erényeit: „Mert, amint az Úrnak... fára festett képében magát az Urat... tiszteljük, s a fá és kép marad az, ami egyébként, ugyanúgy Isten szolgája is kép, melyben magát az Istent tiszteljük az Ő nagy jószágáért. Neki tehát semmit sem szabad magának tulajdonítania...” (Speculum 45). Már csak azért sem volna ajánlatos elbiznias magát Isten benne végzett munkája láttán, mert „amíg bizonytalan a vége, addig senkit sem lehet dicsérni” (Szent Ferenc mondásából). Erényei tehát nem teszik gögőssé (Intelmek XII). Nem vágyik emberek dicséretére és elismerésére. Istennek tulajdonítja a jót, amit tesz vagy mond (Speculum 45).

Egyedül Isten elismerésére, a Tőle jövő felmagasztalására vágyik: „Alázzátok meg magatokat, hogy felmagasztaljon” (Levél a generális káptalanhoz). S mivel egyáltalán nem érezheti magát páholyban, félelemmel őrzi lelkét: „Mert rettenetes az élő Isten kezébe esni” (RP V).

Aki alacsony, az ugyanúgy viselkedik, amikor senki sem látja, mint ahogyan az emberek szeme láttára viselkedik: „A remeteségben is... úgy akarok élni, mintha minden ember szeme rajtam függne” (Speculum 62). Semmiképpen sem akar többnek vagy másnak látszani, mint amilyen valójában. Képletesen és szó szerinti értelemben is arra törekszik, hogy azt mutassa kívül is, amit belül van. Ezt tanúsítja a Speculum több jelenete is. Egy alkalommal például Ferenc kísérelje „...máj és gyomorbaja miatt, és... a nagy hideg miatt a máj- és gyomortájéknak megfelelő helyen rókabőrrel akarta kibéleltetni a szent öltönyét”. Ferenc azonban így válaszolt: „Ha azt akarod, hogy öltönyöm alatt viseljem a rókabőrt, akkor kívülről is tétess rá egy darabot, így mindenki azonnal láthatja majd, hogy belülről is rókabőrt viselek (Speculum 62).

Máskor éppen csak kilábolt súlyos betegségéből, amikor az az érzése támadt, hogy betegsége alatt a szokottnál jobban táplálkozott. „Ezért... fölkelt, megparancsolta, hogy prédikációjának meghallgatására tereljék össze a népet Assisi főterére. Beszédje végeztével pedig meghagyta a megjelenteknek, hogy senki se távozzék, míg ő vissza nem tér... Levette öltönyét, Péter testvérnek pedig megparancsolta, hogy vegye kordáját, vesse a nyakába, és azon mezítelenül vezesse őt a nép elé, arra a helyre, ahol az imént prédikált.” Szent Ferenc pedig, amikor mezítelenül odaért a nép elé, így szól: „Ti azt hiszitek, és veletek egyetemben mind valamennyien, akik példám után indulva elhagyták a világot, hogy én valami szent életű ember vagyok. De szégyenkezve meg kell vallanom Isten előtt és előttetek, hogy betegségem alatt húst és húslevest ettem” (Speculum 61). Az alázatos ember nem akar képmutató lenni: „Ha pedig – mondja Szent Ferenc –, szentnek tartanak, és nem élek szenthez illő életet, akkor

képmutató vagyok” (Speculum 62). Az alázatos (alacsony) ember tehát nem akarja, hogy az emberek előtt rejtve maradjon, ami az Úr előtt nyilvánvaló, hogy így elkerülje a képmutatás bűnét (Speculum 62). Ezt célozza a fenti idézetekben látott kristálytisza nyíltság, átlátszóság. Aki alacsony, az alul marad a (társadalmi ranglétrán), követve Krisztus alacsonyságának nyomdokait (Speculum 43). Ferenc kicsi akar lenni, nagygyá lenni nem akar. Itt emlékeztetnem kell arra, hogy Szent Ágoston óta a kereszténység az uralkodást is szolgálatnak tekinthette: a keresztény ökumené tetején trónoló király – Ágoston elmélete szerint – Krisztus helyett igazgatja a Civitas Dei ügyeit, s alacsonyság, társadalmi kicsiség helyett megelégedhet az alázattal. Szent Ferenc tökéletesen mentes ettől a tudathasadástól. Az alacsonyság erényének minden eddig ismertetett vonása csak széles alapot képez annak számára, amit Krisztus alacsonyság, kicsiség címén valóban kívánt: a társadalmi kicsiségnek. Gondolatai kristálytisztán tükrözik Jézus gondolatait. „A népek fejedelmei uralkodnak... és hatalmat gyakorolnak – idézi Máté evangéliumát (20,20) –, de nem így lesz a testvérek között” (RP V).

A szeretet világa uralkodásmentes világ, szemben az elfogadott e világi gyakorlattal. A Speculum megörökíti egy ebben a kérdésben Szent Ferenc tudatába mélyen bevilágító jelenetet. A rend protektor bíborosa Ferenc véleményét kéri, hogy mit szólna, ha a ferencesek közül egyeseket magas egyházi méltóságra emelnének. Az érdeklődő bíboros kérdésére pardont nem ismerő keménységgel válaszol: „Testvéreimet azért nevezik kisebb testvéreknek, hogy ne merjenek nagyobbak lenni akarni..., hogy alant maradjanak, és Krisztus alacsonyságának nyomdokait kövessék... Ha tehát azt akarod, hogy gyümölcsöt hozzanak Isten Egyházában, tartsd meg őket hivatásuk állapotában... Ha pedig mégis megpróbálnának fölfelé törekedni, erővel is térítsd vissza kicsinységükhöz, és semmiképpen se engeddd őket egyházi főméltóságra jutni” (Speculum 43).

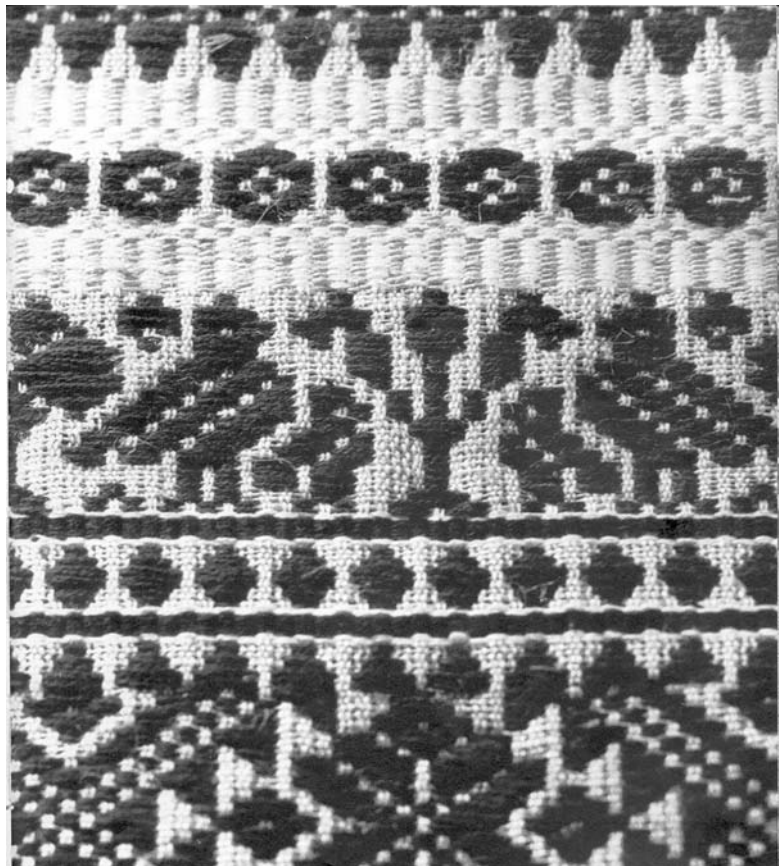
Érdekességgként megjegyzem, hogy Szent Ferenc korának egyik jellegzetes társadalmi problémái a *maiores* (nemesek) és a *minores* (polgárok) ellentéte. Szerzetesrendjének „minorita” (kisebkek) elnevezése felvetette azt a gondolatot, hogy Szent Ferenc a *minores* mellett állását akarta kifejezésre juttatni e névválasztással. A fenti társadalmi ellentét oka abban állt, hogy egy gazdagodó új osztály át akarta törni a korlátokat, és részt kért a hatalomból. Az imént látott idézetből nyilvánvaló, hogy Ferenc nem ehhez a törekvéshez szól hozzá. Névválasztásával nem a *minores* hatalmi igényei mellett tör pácát, hiszen azt képviseli, hogy felfelé törni nem szabad. A minorita névvel egyszerűen csak Jézus követelményét nyomatékozza a maga és követői számára: azt, hogy kicsinek kell lenni.

E követelményt nem tekinti valamiféle csak szerzetesekre vonatkozó tanácsnak. Hiszen, mint még látni fogjuk, egyáltalán nem tipikus rendalapító, hanem sokkal inkább kivétel nélkül mindenkihez küldött apostol. Világi követői, az ún. harmadrend számára adott Regula nem kevésbé határozottan képviseli az alázatot (alacsonyságot), mégpedig teljes szélességében, beleértve a társadalmi kicsiséget is. A regula 1229-től maradt fenn. Sajnos csak kivonatossan ismerem. Gemelli, Jörgensen, Takács egyaránt foglalkozik vele. E regula ismertetői kivétel nélkül megemlítik a követelmények között a hatalomtól, a közhivataloktól való távolmaradást. Az összes hívekhez, a minden rendű és rangú világiakhoz írt levelében is nyomatékozza Krisztus szavait: „Akit nagyobbak tartanak, legyen olyan, mint a kisebb!” Tőlük is azt kívánja tehát, hogy „sose kívánozzanak mások fölé, hanem legyenek szolgák”. A szerzeteseket óvja az egyházi méltóságoktól is. A világiaknak pedig a népek fejedelmeinek társadalmi helyzetétől, s főleg magatartásától kell távol maradniuk.

Az alacsonyság, a kicsiség lemondást jelent minden kiváltságról (Speculum 50). Jelenti a szegényekkel (Speculum 42), a betegekkel

(Speculum 44), a tanulatlanokkal (Speculum 68, 69, 72, 75), a bűnösökkel (Speculum 66), a szenvedőkkel (Speculum 65) való közösségvállalást. Aki alacsony, az koldulva (Speculum 23) vagy alávaló munkát végezve (Speculum 56,57,73) keresi a mindennapi betevő falatját. Aki alacsony, az tanulatlan, együgyű marad (Speculum 68, 69,72, 75), s osztja a nehéz helyzetben levők sorsát. Egyetlen „kiváltsága”, hogy az emberek részéről sose legyen más kiváltsága, mint hogy mindenki iránt tiszteletet mutasson, és minden embert megtéríteni iparkodhasson (Speculum 50). Egyetlen törekvésének annak kell lennie, hogy szolgálatára lehessen minden embertársának. Hiszen azért van küldve, hogy „a sebesülteket gyógyítsa, a széthúzókat összetartsa, a tévelygőket jó útra térítse” (Tanítások XIX). Egyetlen földi érvényesülési lehetősége: a szolgálatban elsővé lenni, mert „aki első akar lenni köztük, az legyen az ő szolgájuk” (RP V). Egyetlen igazi ambíciója, hogy magatartásával a szentek sorában mindenki más fölé emelkedhessen az égben (Speculum 43).

A Krisztus tanítása szerint élő testvérek között, ha uralkodásnak nincs is helye, irányító, vezetőre azért szükség van. Ez a szerepkör a „lábmosás hivatala” (Istenhívők IV). Azok, akiket ezzel megbíztak, csak úgy dicsekedjenek az előjárói tisztséggel, mintha testvéreik lábainak megmosására volnának kiszemelve (Intelmek IV). A „lábmosás hivatala” arra kötelezi viselőjét, hogy mindenki számára elérhető legyen, mindenkinek rendelkezésére álljon, mindenkinek kérdésére megfeleljen, s

szerepettel, türelemmel és szelídséggel mindenkiről gondoskodik. „Nem szabad személyválogatónak lennie; az egyszerű és tanulatlan emberekkel semmivel sem szabad kevesebbet törődnie, mint a tudósokkal és bölcsökkel... Magában és másokban költögesse az erényeket. De amikor hirdeti az erényeket, folyvást gyakorolja is magát bennük, s másokat inkább példaadásával, mint szóval igyekezzék követésükre sarkallni... A szomorkodókat részvétlenül vigasztalja meg, hiszen a lesújtottak számára ő az utolsó menedék. Ha a betegek nála is hiába keresik a gyógyulás eszközeit, könnyen erőt vehet rajtuk a bajuk miatti kétségbeesés. Hogy a felfuvalkodottakat szelídségre hajlítsa, inkább maga alázza meg magát...” (Speculum 80). A vezetőnek a hivatala: kötelezettségvállalás az Úrral és a testvérekkel szemben arra, hogy intő szavával és példájával vigyáz a rábizottakra, hogy senki el ne kallódjon közülük. Az intő szón és a példán kívül más eszköze nincsen (Speculum 8). S ha egyik sem bizonyul hatékonynak, „hóhérszerepre” akkor sem vállalkozhat, arra ti., hogy büntessen és osztorozzon, mint a világi hatóságok teszik (Speculum 70).

5. 2. 2. Szegénység – adás

Néhány éve két testvérünk vitája jótékony pezsztést vitt az egyik közösségbe. Az egyik testvér a képtelen ellentéteket is harmóniába hozni tudó, minden egyoldalúságtól mentes Jézus példáját hangsúlyozta. A másik viszont azt képviselte, hogy a Jézust követés útján előrejutni nem lehet másként, mint tanításának-életének egy lényegi vonását radikálisan, kiáltó egyoldalúsággal, már-már diszharmonikusan megvalósítva. S valóban, ha megvizsgáljuk az egyháztörténelem nagy alakjait, a szenteket, akkor szinte kivétel nélkül mindegyiknél megtalálható valami személyiségét, életútját megjellegző egyoldalúság.

Szent Ferenc egyoldalúsága a szegénység. Ez az, amit az evangélium valamennyi követelménye közül a legvilágosabban lát. Ennek a követelménynek az okait, célját tudja leginkább megfogalmazni. Ennek propagálására, megvalósítására teszi a legnagyobb hangsúlyt. Mindez valószínűleg nem független attól, hogy kora más vallási mozgalmainak is legfőbb tétele a szegénység eszményének hirdetése. Ennek felfedezésében legkevésbé úttörő. Mások által kitaposott gondolatok ösvényén halad ide a személyes meggyőződés lendületével.

Élete nagy fordulópontján, megtérése után, még atyja házában élve indul el ezen az ösvényen. Magatartása környezetének sok tekintetben szemet szűrő változásokon megy keresztül. Többek között furcsán kezd bánni a szorgalmas kereskedőapa által gyűjtött vagyonnal. Felfoghatatlannak tetsző célok érdekében elkótyavetyélt, ami a kezébe kerül. Pietro Bernardone, hogy észre térítse fiát, s megmentse vagyonát, előbb a világi, majd az egyházi hatóságok-

hoz fordul segítségért. Ferenc eddigelé talán ösztönös magatartása a püspök előtti számonkéréskor öntudatosá válik. Eddig csak fontosabb célokat szolgáló eszköznek tekintette a vagyont, de nem mondott le róla. Most ruháját is leveti, s kártalanítást követelő apja lábai elé helyezi, s azt mondja: „Halljátok, és értsétek meg jól. Idáig Pietro di Bernardonét neveztem atyámnak, de ezentúl csak az Úrnak akarok szolgálni. Ezért nemcsak a pénzt adom vissza neki, ami miatt aggályoskodik, hanem ruháimat és mindenemet, amit tőle kaptam. Ezentúl már nem azt mondom: atyám, Pietro di Bernardone, hanem egyedül azt: Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben” (A három társ legendája VI).

Lényegében az apa magatartása kényszeríti erre a lépésre, amellyel egyszerűen megfosztja önmagát az addig élvezett anyagi biztonságtól. A tétel, miszerint a lét határozza meg a tudatot, igazolódik nála is. Az első lépést követően egyre radikálisabb további konzekvenciák felismeréséhez jut el. Előbb elfogadja egy pap gondoskodását, majd megpróbálja a valóban nincstelenek módjára megszerezni azt, amire élete fenntartására szüksége van. Koldul, és abból él, amit alamizsnaként kap.

Az utolsó lökést a teljes radikalitás felé a 72 tanítvány útra küldéséről szóló evangéliumi rész adja. „Amit abban hall, azontúl azon igyekszik, hogy azt betű szerint megvalósítsa. Először is túlad mindenben, amiből egynél többje van, aztán eldobja magától a botot, a sarut és az erszényt. S végül egy ócska és durva csuhát tákol magának, és azt bőrv helyett kötéllal köti körül” (A három társ legendája VIII).

Ezután hirdetésbe fog. Ekkor válik mozgalommá az, ami idáig Ferenc egyéni fejlődésének magánügye volt. Az első csatlakozónak, Bernátnak a története azt mutatja, hogy a kezdeti prédikációk lényegi tartalma a gazdagságról való lemondás hirdetése. Bernát gazdag ember volt, akit Ferenc példája és szavai nyugtalanná tettek. Tanácsért fordult tehát hozzá: „Mit kell tennie annak, aki sok vagyont nyert az Úrtól, de most már nem akarja tovább a magáénak tartani?” A szent habozás nélkül azt válaszolja, hogy vissza kell adni az Úrnak, akitől azt kapta (A három társ legendája VIII). A gazdag ifjúnak mondott jézusi szavak értelmében – „Add el, amid van!” (RP I) – a radikális szegénység követelményének vállalására épül a ferences mozgalom. Élete vége felé egy érdeklődőnek, aki indulásának szándékai iránt tudakozódik, azt feleli: „Azt mondom neked, testvér, hogy nekem az volt az első gondolatom és a végső akaratom is, ha ugyan a testvérek szót fogadnak, hogy senkinek közülünk ne legyen többje, mint egy rend öltönye a hozzávaló övvel és alsóruhával, miként a regulánk előírja” (Speculum 2). Ferenc úgy látja, hogy az emberiség legégetőbb problémáinak, az Isten és a felebarát elleni vétkeknek jelentős része abból származik, hogy nem megfelelő a viszonyunk a világ Isten teremtette javaihoz. A teremtő Isten gondoskodik teremtményeiről, a természet Teremtőnkől kapott ajándékai fedezik azt, amire létünk fenntartásához szükségünk van (Végrendelet). Minden napra biztosítva van, ami aznapra kell. Nem szabad gondban lenni a holnapért (Speculum 19). A szükséges javak megszerzésének eszköze a munka. Az embernek dolgoznia kell, de munkájával nem szabad az éppen szükségesnél többért törnie magát, nem szabad kapzsvá válnia (Végrendelet). Akinek van eledele és ruházata, az elégedjék meg vele, és semmi után ne kívánozzék (RP IX).

Nem szabad fölöslegeset gyűjteni, és nem szabad az elegendőnél többet fogyasztani. Aki fölösleget szerez és az elégségesnél többet fogyaszt, az tolvaj. „Sohasem voltam tolvaj – vallja magáról Szent Ferenc –, vagyis nem gyűjtöttem és nem fogyasztottam többet, mint amennyire szükségem volt. Sőt ellenkezőleg, valamivel mindig kevesebbet fogadtam el, nehogy más szegények rövideget szenvedjenek. Aki másként cselekszik, tolvajlást követ el” (Speculum 12). A vagyongyűjtés: fölöslegképzés – tehát tolvajlás, amivel másokat rövidítünk meg. A pénz szinte jelképévé válik a holnapot biztosítani akaró, másokat megrövidítő feleslegnek. Ezért aztán szemétnak, légynek, a ganéjhoz hasonlónak kell tekinteni, a gyűjtésével foglalkozót pedig tolvajnak és rablónak (RP VIII).

A föld javai, bárkinek a tulajdonában legyenek is, azokat illetik, akiknek nagyobb szükségük van rájuk. Kölcsön kaptuk arra az időre, míg magunknál szegényebb emberrel nem találkozunk. S ha a nálunk rászorulóbbnak nem adjuk oda, akkor is tolvajlást követünk el (Speculum 30). Minden baj abból származik, hogy az emberek nem így cselekszenek. Az Isten szeretete helyébe a Mammon keresése kerül, a kölcsönös felebaráti szeretet helyett pedig az emberiség gazdagokra és szegényekre hasad. Az egyik oldalon túlbiztosítva halmozódik fel minden anyagi jó, a másik oldalon pedig kiáltó ínség alakul ki. Ez az ellenségeskedésnek és viszálynak a forrása.

Világos látását élésen tükrözi a teljes vagyontalanság programja miatt aggodalmaskodó püspököknek adott válasza: „Uram, ha birtokunk van, fegyverekről is kell gondoskodnunk a magunk megvédésére, mert a pörök és a veszedelmek rendszerint a birtokügyekből szoktak kikerekedni. Rendszerint ezeken szokott az Isten és a felebarát szeretete is ezerféle módon hajótörést szenvedni. Ezért nem akarunk ezen a világon semmiféle néven nevezhető dolgot a magunkénak mondani” (A három társ legendája).

Az ember Isten szándékait semmibe vevő magatartásával megteremtette e feszültséget. A gazdagok és szegények, a vagyon és a nincstelenség ellentéte, a pénz léte – tények. E tények létéből forrásozó bajokon csak Krisztus követelményeinek és példájának radikális magunkévá tevésével lehet segíteni. „A Királyok Királya, Krisztus leszállva az égből – szól a legenda szerint még a pápát is megható igaz mese – megszerette a szegénység szépségét, s e világra jöve mindjárt el is jegyezte Őt magának...” (Példázatok I). Bár mindenekfelett gazdag volt, lemondott gazdagságáról, és a legszegényebbek sorsát vállalta (Tanítások VI). „Szegényen született, a legszegényebben élt, szegényen és mezítenül halt meg a keresztfán, és idegen sírba temetkezett” (A három társ legendája VII). Követőinek is a szegénységet tanította Ferenc (Tanítások XX). „A szegénység az erények királynéja, hiszen a királyok Királyában is olyan fényeskedett... Különös útja az üdvösségnek... az evangélium szánatóföld elrejtett kincse, amit hogy megvehessünk, el kell adni mindent, s amit eladni nem lehet, a kincsel összemérve, meg kell vetnünk, hogy minden tulajdonról lemondva... ..ajánlhassa fel magát az ember a Megfeszített karjaiba” (Tanítások IV).

Nem a kényszerű szegénységet eszményíti, hanem az önként vállaltat. Méghozzá a legnagyobb öntudattal. A püspök asztalától is feláll, és elmegy a nincstelenség módjára alamizsnát kéregetni. S amikor a püspök szemére hányja, hogy megszegényítette őt, a következőket mondja neki: „Sőt ellenkezőleg, Uram, a legnagyobb tiszteletet tanúsítottam irántad. Mert amikor a szolga megteszi kötelességét, és teljesíti ura akaratát, akkor tiszteletet tanúsít ura iránt” – kezdi, úgy tetszik, kicsé ironikusan a feleletét. Majd így folytatja: „Isten szava szerint legnagyobb tisztességnek, valóságos királyi méltóságnak veszem a koldulást. Az iránt való tiszteletből, aki bár mindenek ura, mégis mindenki szolgája akart lenni értünk, s aki bár isteni méltóságában gazdag és dicsőséggel teljes, szegényen és megvetetten magára öltötte a mi alacsonyágunkat. Azt akarom tehát, hogy jelenvaló és ezután jövő testvéreim mind tudják meg, hogy nagyobb testi és lelki vigasztalásomra szolgál, ha szegényes asztaluknál ülök, és szegényes alamizsnát látok magunk előtt, amit ajtóról ajtóra járva úgy koldulok össze az Úristen szerelméért, mintha te vagy más hatalmas urak sok fogástól roskadozó, dús asztalánál ülök. Mert az alamizsnakegyér szent kenyér, megszentelt az Úristen dicsérete és szeretete” (Speculum 23).

Nemcsak a magántulajdont utasítja el, hanem a szerzetesi vagyont, a köztulajdont is. Amikor valakik rá akarják beszélni, hogy más szerzetes hasonlóan ennek a szerzetnek is lehessen tulajdona, Krisztus egyenes üzeneteként lakonikus rövidséggel válaszol: „Sem magán-, sem köztulajdont nem akarok” (Speculum 13).

A tulajdonról való teljes lemondás áldásos hatása kettős. Egyrészt a lemondó a saját hatáskörén belül megszünteti a vagyon birtoklásával együtt járó feszültségforrást. Másrészt a gazdagokat és a szegényeket egyaránt elgondolkozthatja magatartásával, s a gazdagokat önmaguk megszegényítésére, a szegényeket pedig sorsuk öntudatos vállalására készíti. A vagyont nem a folyóba kell dobni, nem ebek harmincadjára kell hagyni, hanem vissza kell adni annak, akitől eltulajdonítottuk, a rászorulóknak élénk lépő Krisztusnak. „Valahányszor szegényt látsz magad előtt, mindig arra kell gondolnod – mondja –, akinek nevében hozzád közelít, vagyis Krisztusra, aki magára vette a szegénységet és gyöngeségünket” (Speculum 37).

Adnunk kell. A Regula prima (XXI) az emberek számára hirdetendő legfontosabb teendők között idézi az evangéliumból az „adjatok, és adatni fog nektek” parancsát. Az adás az, ami lemosza a lélekről a bűn szennyét. Minden mást, amit halálunkkor a világon hagyunk, elveszítünk. Csak adásainkat, a szeretet bérét visszük magunkkal (Levél). A vagyontól való megszabadulással nem merül ki az adás kötelezettsége. A szegényeknek is adniuk kell a maguk kevéskéjéből, ha kérővel, rászor-

lóval találkoznak. A Speculum 29-38. fejezetei hosszan sorolják a példákat, amelyek azt mutatják, hogy adott esetben akár magunkat elhanyagolva is gondoskodnunk kell másokról: inkább nekünk kell a hideget elviselnünk, mintsem hogy mások viseljék, s ha másunk nincs, még a Szentírásunkat is odaadhatjuk. „Mert én szentül hiszem – mondja társainak –, hogy így nagyobb kedve telik benne az Úrnak, mintha olvasásra használnánk” (Speculum 38). Az a kevés, ami az embernek a maga munkájával vagy alamizsnakéregetéssel a birtokába jutott, továbbra is csak kölcsön, amit addig tarthat meg, amíg szükségét szenvedővel nem találkozik.

Ferenc a gazdagságról, a vagyonról való lemondást sem szerzetesi specialitásként képviseli. Mint mindenben, ebben is csak egyfajta, mindenki számára szóló követelményt ismer. A harmadrendi regula útmutatása alapján Ferenc világi, családos követői is megszegényítették magukat. Talán nem azzal az abszolút szigorúsággal, mint amelyet a szent magától és szerzetestársaitól kívánt, de azért húsba vágóan. Arra kötelezték magukat, hogy minden igazságtalanul szerzett jószágot, vagyont és birtokot visszaadnak, hátralékban levő fizetési kötelezettségüknek eleget tesznek, s idejében végreendelelet készítenek. Ezen túlmenően vállalták, hogy a család szűkös megélhetéséhez éppen elégségesen felül semmit sem tartanak meg, hanem szétosztják a szegények között (Jörgensen III). Az Acta Sanctorumból név szerint is ismert a Ferenc radikalitását magukévá tevő világiak közül egy Luchesio nevű kereskedő. Ferenc egyik vándorlása alkalmával találkozott vele. Kemény és pénzsóvár ember volt, azonban hirtelen megváltoztatta gondolkodását. Bőkezű lett a szegények iránt, szállást adott a vándoroknak, fölkereste az özvegyeket, árvákat, és segített rajtuk. Ferenc életszabályt írt elő neki meg feleségének. Luchesio ezentúl minden szabad idejét az irgalmasság cselekedeteinek gyakorlására szentelte. Kórházakban betegeket ápolt, megrakta szamarát gyógyszerekkel, és elment a pestises Maremmába, hogy a lázas betegeken segítsen. Ha otthon volt, kicsi kertjében dolgozott. Csupán ez maradt neki, a többi vagyont szétosztogatta. Ennek gyümölcséből élt, s ha ezzel nem tudott eleget keresni, koldulni ment (Jörgensen III).

Az első botrány, amelyet Ferenc mozgalma kiváltott, a szegénység radikális vállalásának volt a következménye. A jézusi magatartásra allergiás világ azonnal megsejtette a veszedelmet, s a maga eszközeivel védekezett is ellene. Egyes városokban vagyon-szétosztást tiltó rendeleteket hoztak, s külön adóval sújtották azokat, akik a tilalom ellenére mégis túladtak vagyonukon.